

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. Окреслено головні проблеми вдосконалення корпоративного управління банківською діяльністю, виділено цілі та елементи стратегії корпоративного управління, основні критерії оцінки його ефективності, запропоновано заходи щодо підвищення рівня капіталізації банківських установ.

Ключові слова: банківська установа, корпоративне управління, ефективність корпоративного управління, капіталізація банків, банківський капітал

Постановка проблеми. Удосконалення корпоративного управління банківською діяльністю є одним із важливих завдань організації надійного нагляду за банківською системою з боку центрального банку та забезпечення необхідних обсягів регулятивного капіталу з урахуванням системи фінансових і операційних ризиків, що на сьогоднішній день повністю співпадає з потребою переходу вітчизняної регуляторної системи на вимоги Базелю II. Капіталізація банківської системи кожної країни все більшою мірою перетворюється на інструмент забезпечення конкурентоспроможності міжнародної банківської діяльності, вирішення завдань стійкого розвитку національної економіки. Як свідчить практика, банківський сектор України є одним із джерел фінансових ресурсів економіки, об'єктом інвестування коштів фізичних і юридичних осіб, специфічною сферою діяльності, від нормального функціонування якої залежить фінансова стабільність і економічна незалежність держави.

Для подальшого та динамічного розвитку фінансового сектору України на сучасному етапі надзвичайно актуальним є концентрація банківського капіталу та забезпечення необхідних джерел і механізмів для підвищення рівня капіталізації банківської системи. В Україні триває процес концентрації капіталу та активів банківської системи. Рівень капіталізації банків є ключовим у системі факторів, які впливають на фінансовий стан банків та перспективи їх розвитку. Прагнення банків до збільшення прибутку приводить до загострення конкурентної боротьби, актуалізує питання пошуку шляхів капіталізації кредитних установ. Особливої гостроти підвищення рівня капіталізації набуває в умовах світової фінансової кризи, коли транснаціональний банківський капітал проникає у фінансовий простір інших країн.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У вітчизняній науковій літературі проблеми взаємозв'язку вдосконалення корпоративного управління та посилення регулятивних вимог до банківських установ досліджені недостатньо повно, хоча певною мірою знайшли своє відображення в роботах Вовчак О.Д., Гейця В.М., Козоріз М.А., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкової С.В., Савлука М.І., Смовженко Т.С., Стельмаха В.С., Шаповалова А.В., Шумила І.А. та інших. Аналізуючи публікації українських і зарубіжних вчених із проблем капіталізації фінансово-кредитної системи, можна зробити висновок, що ця важлива з погляду надійності та стійкості функціонування банків проблема недостатньо розроблена в теоретичному і методичному планах. На мою думку ще недостатньо дослідженими залишаються також питання інституалізації банківської діяльності, впливу держави на рівень капіталізації банків шляхом створення законодавчих основ їх зростання та подолання тих негативних тенденцій, що проявилися в банківському секторі наприкінці 2008 - на початку 2009 року. На особливу увагу заслуговує дослідження питань вдосконалення банківського нагляду і регулювання банківської діяльності у зв'язку з переходом на умови Базелю II та нові підходи до розрахунку регулятивного капіталу.

Метою даної статті є дослідження впливу стану корпоративного управління на рівень капіталізації банківської системи.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Як засвідчив зарубіжний і вітчизняний досвід, організація ефективного корпоративного управління покликана захистити інтереси акціонерів і засновників фінансово-кредитної установи, вкладників та кредиторів банку і дозволяє наглядовим органам більше довіряти внутрішнім організаційно-економічним процесам. Запровадження корпоративного управління в банківській сфері України стає надзвичайно важливим в умовах вступу нашої країни до СОТ та виходу на ринок іноземних банків, у результаті чого суттєво змінюються умови конкуренції на ринку банківських послуг [1].

Запровадження ефективного корпоративного управління дозволяє забезпечити раціональне використання фінансових ресурсів, збалансовані взаємовідносини широкого кола учасників бізнесових проектів, включаючи засновників фінансово-кредитних установ, акціонерів і менеджерів, а також підтримувати довіру населення до політики уряду і корпорацій.

Ураховуючи надзвичайну роль фінансово-кредитної сфери для економіки країни, слід зазначити, що система корпоративного управління має більш важливе значення для банківських установ, ніж для інших підприємств. Це пов'язано з тим, що банки є ключовою ланкою економіки, вони чутливіші до потенційних ускладнень у випадку неефективного управління, залежать від системи захисту коштів вкладників і клієнтів та їх довіри; а також це зумовлено взаємозв'язком і взаємозалежністю банків з іншими секторами та підприємствами економіки. Окрім того, забезпечення ефективного корпоративного управління на рівні як окремого банку, так і банківської системи в цілому є запорукою високого рівня довіри громадськості до економіки в цілому.

Розвиток економіки стимулює розвиток банківської системи, а розвиток банків забезпечує поступовий розвиток економіки. І чим швидшими темпами буде розвиватися економічний комплекс держави, тим вищим повинен бути рівень концентрації банківського капіталу, щоб стабільно забезпечувати потреби суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах. Основними напрямками підвищення рівня концентрації банківського капіталу є забезпечення капіталізації банківських установ із використанням широкого кола джерел фінансування, а також розвиток процесів консолідації банків шляхом їх об'єднання, злиття та поглинання.

За станом на 1 липня 2009 року ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 187 банків, у тому числі: 164 банки (87,7% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – акціонерні товариства (з них: 126 банків (67,4%) – відкриті акціонерні товариства, 25 банків (13,4%) – закриті акціонерні товариства, 12 банків (6,4%) – публічні, 1 банк (0,5%) – приватний), 23 банки (12,3%) – товариства з обмеженою відповідальністю. На 01.07.2009 року власний капітал банків склав 116,8 млрд. грн. або 13,4% пасивів банків.

Як свідчить аналіз основних показників розвитку банківської системи України, протягом останніх років вона розвивалася доволі динамічно, але не завжди пропорційно. Так, наприклад за період із 2005 по 2007 рік власний капітал банків зріс у 2.73 рази, активи та зобов'язання - відповідно в 2.80-2.81 рази, обсяг виданих кредитів – більш як у три рази, а високоліквідні активи – лише в 2.25 рази, що спричинило зниження питомої ваги високоліквідних активів у загальному обсязі активів на 5.23 в.п. При цьому співвідношення між власним капіталом та активами зменшилося на 0.29 в.п., частка кредитів, наданих фізичним особам, зросла на 12.42 в.п., а питома вага резервів за кредитними операціями в загальній сумі кредитів скоротилася на 1.50 в.п.

За період із 2003 по 2007 рік кількість банків із капіталом понад 20 млн. євро зросла 5.6 рази, а їх частка в банківській системі збільшилася з 35.14 до 82.78%, що свідчить про суттєве підвищення рівня концентрації банківського капіталу в банківській системі України [2].

На сучасному етапі для підвищення рівня капіталізації банківських установ можна здійснити такі заходи:

- залучення до банків додаткового акціонерного капіталу на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків;
- розроблення банками планів підвищення рівня капіталізації із використанням додаткових джерел залучення коштів як на внутрішніх, так і на зовнішніх фінансових і грошових ринках;
- залучення банками стратегічних інвесторів, зокрема іноземних;
- поліпшення якості капіталу та забезпечення достатнього рівня покриття ним ризиків, що приймаються банками, в тому числі вдосконалення структури капіталу;
- стимулювання капіталізації прибутку в банках, зокрема шляхом удосконалення оподаткування та дивідендної політики;
- удосконалення методик розрахунку регулятивного та економічного капіталу з урахуванням вимог Базеля II;
- упровадження обов'язкового лістингу банків на фондових біржах, котирування та продаж банками власних акцій на відкритому фінансовому ринку з максимально широким доступом юридичних і фізичних осіб;
- удосконалення розрахунку та розробка систем моніторингу банківських ризиків (2).

Важливою умовою капіталізації банківської системи є поліпшення загальноекономічної ситуації в країні, стабільності грошового обігу, споживчих цін та грошової маси. До першочергових кроків держави у цій справі слід віднести: легалізацію тіньового капіталу, запровадження податкових пільг на прибуток банків, який спрямовується на збільшення капіталу, поліпшення інвестиційного клімату, створення умов для зменшення ризиків у банківській діяльності та збільшення доходності банківського бізнесу, запровадження механізмів стимулювання довгострокового кредитування, розвиток страхового ринку, перехід до активного використання довгострокових моделей нагромадження у пенсійному страхуванні.

У регіональному розрізі на 01.06.2009 року найбільше банків було зареєстровано у м. Києві та Київській області – 113 банків (62.1% від загальної кількості). Серед інших регіонів лідерами були Дніпропетровська область – 14 банків, Донецька – 11 банків, а також Харківська та Одеська області – по 10 банків [3]. Аналіз регіонального розподілу банків свідчить про наявність територіальних диспропорцій між концентрацією банків і капіталу в центрі та регіонах.

Забезпечення високого рівня капіталізації банківських установ пов'язане із загальним рівнем розвитку економіки та банківської системи в цілому, наявністю та можливістю використання банками різних джерел фінансування, а також відповідних механізмів для розгортання цих процесів.

Специфіка банківської діяльності полягає в тому, що виникнення значних фінансових проблем у одного банку може спричинити значні негативні наслідки, пов'язані із втратою великих сум коштів, відтоком депозитів, зниженням ліквідності, втратою довіри населення до банківських установ. Окрім того перевірка фінансових операцій банку у зв'язку з розгалуженістю структури формування активів і пасивів завжди складніша, ніж для інших компаній, і потребує вищого рівня підготовки фахівців, знань і вмінь, наявності певних рейтингів, систем страхування ризиків. Тому стандарти корпоративного управління для банків мають бути більш жорсткими, ніж для нефінансових установ.

Основними цілями запровадження корпоративного управління у фінансово-кредитних установах має бути:

- визначення всіх корпоративних цілей, включаючи отримання економічних переваг для власників і акціонерів;
- організація повсякденної діяльності та контроль за її здійсненням;
- виконання зобов'язань щодо підзвітності своїм акціонерам та врахування інтересів зацікавлених сторін - органів нагляду, вкладників, представників уряду;

- приведення своєї корпоративної діяльності та поведінки у відповідність до очікувань, що фінансово-кредитні установи функціонують ефективно та безпечно відповідно до чинного законодавства, вимог контролюючих та регулюючих органів;

- захист інтересів вкладників і клієнтів.

Відповідно до розробленого Базельським комітетом з банківського нагляду на основі Принципів ОЕСР консультативного документа «Удосконалення корпоративного управління в банківських установах» банкам рекомендовано розробити стратегію своєї діяльності та неухильно її дотримуватися. Основними елементами такої стратегії можуть бути:

- визначення корпоративних цінностей, кодексів поведінки та інших стандартів і систем, які забезпечують їх дотримання;

- чітко сформульована мета стратегії, відносно якої можна оцінити загальну успішність діяльності банку;

- розробка механізму для спілкування та взаємодії між радою, вищим керівництвом та аудиторами;

- ефективні системи контролю, включаючи діяльність внутрішніх та зовнішніх аудиторів, політику управління ризиками, діяльність окремих структурних підрозділів;

- засоби моніторингу ризиків для тих випадків, коли конфлікти інтересів можуть бути особливо гострими, включаючи ділові стосунки з позичальниками, які є пов'язаними особами банку, великими акціонерами та вищим керівництвом;

- фінансові та управлінські стимули, що забезпечують належну поведінку та діяльність;

- система інформаційних потоків тощо [4].

Основними критеріями оцінки ефективності запровадження корпоративного управління в банківських установах є поєднання чотирьох елементів:

- 1) структури власності та рівня впливу на банк з боку власників (засновників), які визначають прозорість власності та рівень її концентрації в окремих власників;

- 2) системи прав фінансово зацікавлених осіб та можливості реалізації керівництвом банківської установи на основі надання акціонерам прав в управлінні через збори акціонерів або участь в інших керівних органах, що дозволило б певним чином контролювати фінансову діяльність;

- 3) фінансової прозорості та відкритості інформації про установу для всіх фінансово зацікавлених учасників ринку і власників капіталу;

- 4) формування оптимальної структури та запровадження раціональних методів організації роботи наглядової ради та ради директорів, діяльність яких базується, зазвичай, на створенні та функціонуванні спеціальних комітетів, метою діяльності яких є консультування вищого керівництва.

Групою фахівців під керівництвом Пола Кумза було розроблено загальну характеристику ознак високого рівня організації системи корпоративного управління, а проведені дослідження засвідчили: при підвищенні рівня корпоративного управління компанії можуть розраховувати на додатковий 10-12-відсотковий приріст своєї капіталізації, а також суттєве покращення інших фінансових показників. Так, прозорість фінансових результатів діяльності дозволяє банку встановлювати чіткі орієнтири розвитку, формувати високий рівень відповідальності по всій вертикалі управління. Існування комітету з аудиту створює умови для контролю за діяльністю фінансового директора, допомагає визначити методи управління ризиками, адекватні ситуації на ринку, а також розробити стратегію бізнесу відповідно до змін у зовнішньому середовищі [5].

Вітчизняна практика засвідчила, що у запровадженні ефективної практики корпоративного управління найбільше повинні бути зацікавлені органи банківського нагляду, які розробляють стратегії своєї діяльності залежно від величини банківських установ та притаманних їм ризиків.

Організація ефективного корпоративного управління вимагає створення належних і мі-

цних юридичних, регуляторних та інституційних засад. На цілісність ринку та загальні економічні показники може вплинути ціла низка різноманітних чинників, від загальної макроекономічної ситуації та законодавчої бази до системи бухгалтерського обліку та аудиту. Разом з тим слід зазначити, що ці фактори часто перебувають поза сферою впливу банківського нагляду, але фахівці банківського нагляду повинні бути обізнані з юридичними та інституційними перешкодами ефективному корпоративному управлінню і на основі цього вживати заходів для забезпечення стабільної і прозорої діяльності фінансово-кредитних установ.

Слід також відмітити, що виключно важливого значення реалізація принципів корпоративного управління набуває після висунення додаткових вимог до переглянутих міжнародних засад достатності банківського капіталу (Друга базельська угода, або Базель II), відповідно до яких вище керівництво банку зобов'язане враховувати ризики, властиві банку, і забезпечити, щоб рівень капіталу адекватно відображав ці ризики [6].

З метою нарощування капітальної бази для банківської системи України прийнята постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів» N228 від 6 серпня 2008 року, якою встановлено такі вимоги:

а) для банків, які мають розмір регуляторного капіталу більший ніж 8 млн. євро, до 01.07.2009 року необхідно збільшити його до 9 млн. євро, а до 01.07.2010 року – до 10 млн. євро;

б) для банків, які мають розмір регулятивного капіталу менший ніж 8 млн. євро, до 01.01.2011 року – до 8,5 млн. євро і до 01.01.2012 року – до 10 млн. євро [7].

Рівень капіталізації є основою для зміцнення банківської системи України, підвищення її надійності та стійкості до криз. Зростання регулятивного і статутного капіталів комерційних банків сприяло підвищенню рівня їх стійкості і платоспроможності (таблиця 1).

Таблиця 1

Окремі показники банківської системи України

Показники	Дата						
	01.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09
Кількість зареєстрованих банків	182	179	181	186	193	198	198
Кількість діючих банків	157	158	160	165	170	175	184
Кількість банків з іноземним капіталом	20	19	19	23	35	47	53
Кількість банків із 100 % іноземним капіталом	7	7	7	9	13	17	17
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7
Власний капітал, млн. грн.	9983	12882	18421	25451	42566	69578	119263
Сплачений зареєстрований статутний капітал, млн. грн.	6003	8116	11648	16144	26266	42873	82454
Регулятивний капітал, млн. грн.	10099	13274	18188	26377	41148	72265	123066
Адекватність регуляторного капіталу (H2)	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01

Як бачимо, темпи зростання регулятивного капіталу випереджають темпи зростання статутного капіталу. При цьому саме статутний капітал є базовою величиною, від якої починається процес визначення ринкової вартості банку. Тому Національному банку України в наступні п'ять років доведеться здійснювати регулювання процесів капіталотворення, передусім у частині статутного капіталу. Незважаючи на те, що зберігається тенденція до зростання капіталу, рівень капіталізації банків України залишається недостатнім, про що свідчить пока-

зник відношення власного капіталу комерційних банків до ВВП, що на 01.01.2008 року становив 10,25%.

Прихід іноземних банків супроводжується придбанням часток статутного капіталу вітчизняних банків. Тому постає завдання прискорення збільшення саме статутних, а не регулятивних капіталів вітчизняних банків. Адже на думку західних експертів, функціонування банку зі статутним капіталом, меншим за 45 млн. дол. є недоцільним.

Аналіз фактичних даних діяльності вітчизняних банків свідчить, що фактичне значення показника адекватності регулятивного капіталу протягом останніх років знизилося з 20,69% у 2002 р. до 14,01% станом на 01.01.09 р., хоча було значно вищим за 8 і 10%, відповідно (з 01.03.04 р.). При цьому значення показника адекватності основного капіталу скоротилося з 13,46% до 9,36%, тоді як показник миттєвої ліквідності зріс на 15,95 п.п., а норматив поточної ліквідності підвищився з 65,96% до 75,16% [8].

Виходячи із аналізу сучасного стану банківської практики, зазначу, що головними проблемами вдосконалення корпоративного управління на сучасному етапі розвитку фінансово-кредитної системи мають бути:

- розкриття структури власності та підвищення рівня ринкової капіталізації фінансово-кредитних установ;
- активізація фондового ринку та підвищення рівня капіталізації банків;
- зниження рівнів «морального ризику» та підвищення надійності вкладень у банки;
- забезпечення стабільності розвитку фінансово-кредитних установ з урахуванням інтересів акціонерів і власників, використання всіх механізмів підвищення відповідальності керівників і власників за свої дії;
- удосконалення системи внутрішнього та зовнішнього аудиту фінансово-кредитних установ та їх взаємодії з наглядовими органами.

Висновок. Підсумовуючи викладене, необхідно зробити **висновок**, що розвиток корпоративного управління в діяльності вітчизняних банків є нагальним практичним завданням, вирішення якого дозволить забезпечити підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків, а також динамічне й ефективне функціонування всієї банківської системи України.

Література

1. Принципи корпоративного управління ОЕСР // <http://www.oecd.org>.
2. Міщенко В.І Проблеми капіталізації та консолідації банківської системи України // Вісник Національного банку України . № 10. – 2008. – С. 2–3 .
3. Бюлетень Національного банку України .—2009. –№ 6. – С.29.
4. Міщенко В.І. Удосконалення корпоративного управління в банківській сфері // Банківська справа. - 2006. - № 2. - С. 13-24.
5. Кумз П., Уотсон М., Кампос К., Ньюелл Г. Цена корпоративного управління // <http://www.vestnikmckinsey.ru>.
6. Торавль П'єр Ів. Рамки Базеля II: роль та впровадження Основного принципу 2. Банк Франції. Огляд фінансової стабільності. - № 9, грудень 2006 року.
7. Постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» (№228 6 серпня 2008 року)
8. <http://bank.gov.ua>.

Summary. Main problems of banking activities corporate management improvement are defined in the article. Objectives and elements of corporate management strategy, main criteria of its efficiency evaluation are determined.

Keywords: banking institutions , corporate management , efficiency of corporate management , capitalization of banks , capital structure.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2009